

eksistere, om de måske kunne være berettigede, om det var en begrundet mistillid. Ikke en antydning af, at officerskorpset var en ekstremt reaktionær gruppe, der i fortiden naturligt havde opfattet sig selv som kejserens mænd, i nutiden var på kontrarevolutionens side, f.eks. i Kapp-kuppet, og i den kommende tid ville være det lige så udpræget. For Paetau ligger problemet udelukkende hos arbejderne og deres mentale dovenskab (Trägheit). De kunne ikke overvinde deres fordomme og dermed skabe det solide grundlag for Weimar-republikken, som det var SPD-ledelsens agt. Hele hans forklaring går på dette »mentale miljø« (s. 494 ff.). Selv om det er rigtigt, at det blandt mange andre grunde har været en af årsagerne til Weimar-republikkens nederlag, så hører den absolut ikke med til de væsentlige.

Som nævnt har Paetau bearbejdet et stort empirisk materiale, i en del tilfælde først skabt det statistiske grundlag, som vil lette andre at arbejde med stoffet. Det er al anerkendelse værd. Hans resultater er beklageligvis ikke i overensstemmelse med indsatsen.

Gerd Callesen

NYESTE TID

OVE HORNBY: »Ved rettidig Omhu...«. Skibsreder A. P. Møller 1876-1965. Kbh., Schultz Forlag, 1988. 316 s. Ill. 220 kr.

Trods titlen er bogen ikke nogen biografi i snæver forstand, men snarere et stykke rederihistorie, hvor hovedpersonen og hans virksomhed er betragtet under ét. Der er tale om en meget sober og velovervejet fremstilling, og forfatteren lader på reserveret vis begivenhederne i almindelighed og A. P. Møller i særdeleshed sige, hvad siges skal. Antagelig har denne løsning af den stillede opgave været ligefuldt tilfredsstillende for såvel opdragsgiveren som forfatteren, idet sidstnævnte med sin økonomisk-historiske baggrund kyndigt har kunnet placere skibsrederen og hans virke i det lange spænd af år.

Beretningen om A. P. Møller behøver da heller ingen dramatisering for at kunne fængsle. Baggrunden var at finde i de traditionelle sejskibscentre, på Rømø, i Dragør og senest på Sydfyn, hvor faderen, kaptajn Peter Mærsk Møller, dog hørte til de få, som relativt tidligt gik over til damp – endda med foden på eget dæk. At se et familierederi blomstre var helt klart målet allerede i den unge A. P. Møllers læreår, og siden fulgte da A/S Dampskibsselskabet Svendborg i 1904 og Dampskibsselskabet af 1912 A/S. Rederierne havde betydelig fremgang, de blev ført sikkert gennem både første verdenskrig og de turbulente år umiddelbart efter, således at A. P. Møller i mellemkrigstiden kunne udbygge flåden – bl.a. fra eget værft ved Odense – og der var nu ikke mere alene tale om traditionelle trampdampere, men tillige om liniebåde og tankere. Ved anden verdenskrigs udbrud indtog mærskrederierne med henved en femtedel af den danske tonnage ubestridt førstepladsen. Efter sidste krig ekspanderedes mere end nogensinde, og ved A. P. Møllers død i 1965 nærmede andelen sig de halvtreds procent af landets handelsflåde. Alt i alt en forrygende historie om det, der nu er Nordens største rederikoncern.

I den foreliggende fremlæggelse er A.P.Møller på sin vis hævet over en diskussion af den art, som en eftertid ellers uundgåeligt vil ønske at føre omkring personer af væsentlig historisk betydning. Og er forfatteren end nok så tilbageholdende, undgås det dog ikke, at læseren uvilkårligt alligevel stiller spørgsmål. De to selskaber – D/S Svendborg fra 1904 og Dampskibsselskabet af 1912 A/S – modstilles med megen virkning. Det første var præget af en kreds af Svendborgaktionærer, som var svære at få halet med i den ekspansion, som A. P. Møller var den utrættelige fortaler for. Følgelig var dannelsen af det næste selskab motiveret med ønsket om at få friere hænder, hvad da også blev resultatet. Men fortsat hører man om de bekymrede svendborgensere i bestyrelsen af det gamle selskab – hvorfor i al verden koncentrerede han ikke al sin virksomhed i det nye?

Og tilsvarende. Hvorfor bibeholdt A. P. Møller så længe et kompagniskab med den yngre fætter Hans Isbrandtsen i USA trods mangeårige uenigheder om ikke helt uvæsentlige spørgsmål? Forfatteren giver selv undtagelsesvist side 105 udtryk for undren over, »at samarbejdet kunne holde til de mange kritiske ord, der krydsede Atlanten«. Der skulle en verdenskrig og næste generations optræden på arenaen til, førend det endelige opgør kom i stand.

Var der i virkeligheden i det første tilfælde tale om en nok så stærk hensyntagen til faderen, den gamle kaptajn i Svendborg, og føltes familiebandet til fætteren i den grad forpligtende, at det kunne holde til så meget mellemkrigstiden igennem? Er svaret bekræftende, passer det meget vel med traditionelle værdier netop holdt i hævd i de gamle sejlskibscentre, hvor familierederiet havde domineret i århundreder. Og man får da endnu en understregning af, at A. P. Møller – sin store fremdrift og fremsynethed til trods – på godt og ondt medbragte en særdeles tungtvejende bagage fra sit oprindelige milieu.

Nysgerrige læsere med andre interesser vil kunne finde på mangt og meget andet at spørge om, men det ændrer ikke det faktum, at Ove Hornby har skrevet en særdeles værdig – og læseværdig – bog om en i offentligheden meget kendt person og hans indsats som den danske rederinærings førstemand gennem et par generationer.

Anders Monrad Møller

ANDERS BJØRNVAD: Hjemmehæren – Hovedtræk af det illegale arbejde på Sjælland og Lolland-Falster under den tyske besættelse 1940-1945. Odense Universitetsforlag, 1988. 605 s. ill. 298 kr.

Detailbeskrivelsen af det illegale arbejde under den tyske besættelse af Danmark blev begyndt i 1973 med Aage Trommers undersøgelse af modstandsarbejdet i Region III, Sønderjylland. En undersøgelse der havde eksemplarisk karakter og dermed betydning for den samlede vurdering af besættelsesperioden. Beskrivelserne er fortsat med en undersøgelse af det illegale arbejde på Bornholm og i flere byer og mere afgrænsede områder. Anders Bjørnvads bog fortsætter den begyndte detailkortlægning af det illegale arbejde. Den har problemstillinger og anvender materiale svarende til bl.a. Trommers – og den giver svar, der følger hovedsynspunkterne her. Ny viden af betydning for helheden får vi derfor ikke, til gengæld god besked om mange sider af forholdene på Sjælland i besættelsens sidste år. Så